בראשית

א. אויף „בראשית ברא אלקים"[1] ברענגט רש"י דעם מאמר פון ר' יצחק[2]: „לא הי' צריך להתחיל את התורה אלא מהחודש הזה לכם[3] . . ומה טעם פתח בבראשית משום כח[4] מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים": און איז מבאר, אז דערמיט פארענטפערט מען די טענה פון אומות העולם — „לסטים[5] אתם שכבשתם ארצות שבעה גוים הם אומרים להם כל הארץ של הקב"ה היא הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו כר".

פון דעם דיוק הלשון „לא הי' צריך להתחיל את התורה כר' ומה טעם פתח בבראשית"[6] — ניט ווי דער לשון וואס שטייט אין אייניקע מדרשים[7]: „לא הי' צריך לכתוב את התורה כר' ומה טעם כתב מבראשית" (וכיו"ב) — איז משמע, אז די שאלה אין דעם מאמר איז ניט אז די פרשיות (פון „בראשית" ביז „החודש") האבן בכלל ניט געדארפט שטיין אין תורה, נאר אז זיי האבן ניט געדארפט זיין דער אנהויב פון תורה[8] (וויל התחלת התורה האט געדארפט זיין פון „החודש הזה לכם שהיא מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל"[9]).

און וויבאלד אז דער תירוץ (אויך) אויף דער שאלה איז — „שאם יאמרו אומות העולם כר", קומט אויס, אז כדי צו שולל זיין זייער טענה „לסטים אתם כר", איז ניט גענוג אז „בראשית ברא אלקים גו" וועט שטיין (ערגעץ וואו) אין תורה, נאר דאס דארף זיין די התחלה פון תורה — איז תמוה:

אפילו אויב „בראשית" וואלט געשטאנען נאך „החודש" וואלט מען אויך געווואוסט דעם ענין אז „כל הארץ של הקב"ה היא הוא בראה ונתנה כר" — איז פארווואס וואלט עס ניט געווען קיין תירוץ מספיק, און עס דארף דוקא זיין „פתח בבראשית"?

ב. אויך דארף מען פארשטיין:

וויבאלד אז „לא הי' צריך להתחיל (לכתוב) את התורה אלא מהחודש הזה לכם" — אז מצד תורה אליין דארף איר התחלה זיין ניט פון „בראשית" (אדער דאס האט בכלל ניט געדארפט שטיין אין תורה) — ובפרט אז דער בעל המאמר איז עס מדגיש בלשון „לא . . אלא", וואס וויזט אז דאס איז לעיכובא[10] — וויי קומט עס, אז צוליב שולל זיין א טענה פון אומות העולם זאל מען בייטן דעם סדר פון (ומכש"כ מוסיף זיין אין) תורה (שבכתב)?

נאך מער: אויף דעם וואלט לכאורה געווען גענוג ווען מ'גיט איבער דעם ענטפער בעל פה מדור דור (אזוי ווי

1) בראשית א, א.
2) ראה לקמן הערות 5, 6.
3) בא יב, ב.
4) תהלים קיא, ו.
5) ראה ב"ר פ"א, ב. וראה לקו"ש חט"ז ע' 104 הערה 41 ובשוה"ג שם.
6) ועד"ז הוא בילק"ש בא שם.
7) תנחומא (באבער) פרשתנו יא. לקח טוב ריש פרשתנו. ועד"ז בב"ר שם, ובפרש"י תהלים שם.
8) ראה שפ"ח כאן (בפי' הב'). וראה לקו"ש ח"ה ע' 3 (הערה 9) — שע"ד הפשט מסתבר לפרש שגם כוונת רש"י ב„ולא הי' צריך להתחיל כר" היא דלא הו"ל לכותבו בתורה בכלל, ע"ש (וכפשטות הכתוב „הגיד לעמו"). אבל ב„ענה של תורה" שבפירוש רש"י ריל כבפנים. ובפרט ועיקר שרש"י מדייק „פתח בבראשית" (וביל"ש בא שם: התחיל מבראשית).
9) לשון רש"י כאן.
10) ראה תוד"ה מתניתן מנחות סג, ב.

כללות תורה שבעל פה), און ווי מען געפינט טאקע אין גמרא[11], אז גביהא בן פסיסא האט פארענטפערט די טענה פון „בני אפריקיא" (אז „ארץ כנען שלנו היא") מיט אן(ן אנדער) הסברה, וועלכע שטייט ניט (בפירוש[12]) אין תורה שבכתב (ועד"ז צו די בני ישמעאל ובני קטורה איז זייער טענה „ארץ כנען שלנו ושלכם").

איז דערפון געדרונגען, אז דער ענין פון „פתח בבראשית" איז ניט נאר אן ענטפער צו די אומות העולם, נאר דאס איז אן ענין וואס איז נוגע צו אידן גופא, אין זייער (תורה ו)עבודת ה'.

[וואס דערמיט וועט מען אויך פארשטיין דעם טעם, וואס אין דעם פסוק (וואס ווערט געבראכט אין מאמר ר' יצחק) „כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים", ווערט ניט דערמאנט אז דאס איז אן ענטפער צו אוה"ע, נאר „הגיד לעמו": ד.ה. דער „כח מעשיו הגיד לעמו" איז נוגע אידן אליין[13] — כדי אז אידן זאלן ניט טראכטן אז דורך זייער כיבוש פון „ארצות שבעה גוים" זיינען זיי „לסטים", דערציילט מען זיי גלייך אין התחלת התורה אז „בראשית ברא אלקים"].

ג. וועט מען דאס פארשטיין לויטן ביאור (פנימי) פון צמח צדק[14] אין דעם מאמר:

„כבשתם ארצות שבעה גוים" מיינט (ברוחניות) דעם „כיבוש", די עבודה פון אידן אין די ארצות (ובכלל — אין וועלט)[15]: בשעת אידן זיינען „כובש", זיי נעמען און נוצן עניני העולם (דברי הרשות) לשם שמים, מאכט מען זיי אויס גוי"ש, אפילו ניט וואכעדיק — נאר: תשמישי קדושה, דבר שבקדושה, קדושה ביז — קדשי קדשים.

אויף דעם איז די טענה (פון אוה"ע) „לסטים אתם": די זאכן וועלכע געפינען זיך תחת ממשלת הגוים, זיינען, עכ"פ, וואכעדיק, טענה'ן די אומות, געהערן צו זיי [ע"ד ווי עס שטייט אין מדרש[16], אז יעקב ועשו האבן זיך צעטיילט מיט די עולמות, יעקב האט גענומען עולם הבא און עשו — עולם הזה]; ובמילא, איז (לויט אוה"ה) די עבודה פון דעם כיבוש — דורך וועלכן מ'איז „מרחיב גבול הקדושה"[17] — אן ענין פון „גזילה".

אויף דעם איז דער ענטפער: „בראשית ברא אלקים", אז „ממך הכל"[18] — „כל הארץ של הקב"ה היא הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו": דאס וואס די זאכן האבן זיך געפונען (קודם עבודת האדם) איז רשות פון די אומות, פון חול עכ"פ, איז נאר ווייל „ברצונו נתנה להם" — ס'איז געווען דעם אויבערשטנ'ס רצון, אז (בסיבת החטא פון עץ הדעת) זאל עס זיי געגעבן ווערן[19]; אבער (דאס

11) סנהדרין צא, א.

12) אף שמענתו הי' „ראי' . . מן התורה" (ממש"נ (נח ט, כה) „כנען עבד עבדים יהי' לאחיו") — הי' רק „ראי'" אבל אינו מפורש בתורה שבכתב, ולאחיו היינו כל האומות ולא רק בנ"י. וראה לקו"ש ח"ה (ע' 4 הערה 14) שע"ד הפשט הוי קללה ואין שייך לומר שע"י קללה נעשה כנען לעבד. ע"ש.

13) ראה גם לקו"ש ח"י ע' 1 הערה 8.

14) אוה"ת בא ע' רסב (ע"פ עמק המלך בתחלתו). וראה ד"ה כי ידעתיו תרס"ד.

15) ראה באורוכה בכ"ז לקו"ש שם (ע' 2 ואילך).

16) סדר אליהו זוטא פי"ט. יל"ש תולדות רמז קיא.

17) ראה עמק המלך שם. וראה מאור עינים ר"פ תולדות. הובא ונת' באוה"ת שם (כרך ד תשצט, ב ואילך).

18) דה"א כט, יד.

19) ראה גם רמ"ז לזח"ב (מ, ב). הובא ונת' בד"ה זה היום תרצ"ד (בסה"מ קונטרסים ח"ב) פ"ד.

גופא איז בכדי אז) דערנאך — „ברצונו נטלה מהם ונתנה לנו": דער אויּ־ בערשטער וויל אז אידן זאלן צוריק נעמען פון זיי די זאכן און אומקערן אינעם „גבול הקדושה" (ווי ס'איז געווען קודם החטא) דורך דער עבודה (כיבוש) פון אידן.

און דאס איז אויך דער פירוש פון „לא הי' צריך להתחיל את התורה אלא מהחודש הזה לכם": „תורה" איז העכער פון מעשה בראשית[20], כולל אויך פון דער עבודה מיט מעשה בראשית (עניני העולם) — עבודת הכיבוש[21]. און ווי דאס איז אויך בפשטות בא דעם אדם העובד: וועז א איד לערנט תורה אדער ער טוט א מצוה, איז ער בעת מעשה אריינגעטאן אין א דבר שבקדושה[22] און איז העכער פון עניני העולם: משא"כ וועז ער איז פארנומען מיט עניני הרשות שלו, אפילו וועז ער טוט זיי לשם שמים, פארבלייבן זיי (אויך דע־ מאלט) „מעשיך" און „דרכיך" — עניני הרשות צו וועלכע א מענטש איז מתאווה מצד גופו וקיומו וחיותו, מצד נפשו הבהמית.

לויט דעם ביאור — וועלט אבער נאך שטארקער די שאלה הנ"ל (סעיף א) „ומה טעם פתח בבראשית"? וויבאלד אז עבודת הכיבוש איז נידעריקער פון תורה ומצות, איז אמת טאקע אז דאס מוז שטיין אין תורה כדי מ'זאל וויסן אז עס דארף זיין די עבודה (און עס איז ניט קיין ענין פון „לסטים") — ווי קומט עס אבער אז דאס זאל זיין די התחלה ופתיחה פון תורה (וואס קדימה בסדר — אין תורה — ווייזט אויף קדימה במעלה)?

ד. איינער פון די ביאורים וואס מען קען זאגן אין דעם:

אע"פ אז עבודת הכיבוש, בלשון החסידות עבודת הבירורים, איז, אין סדר המדרגות, נידעריקער פון לימוד התורה וקיום המצות (כנ"ל), פונדעסט־ וועגן, איז די כוונה העליונה בבריאת העולם „(נתאווה הקב"ה) להיות לו דירה בתחתונים"[23], וואס מיינט (ווי דער אלטער רבי טייטשט עס אפ[24]) א תחתון „שאין תחתון למטה ממנו" — און די כוונה פירט זיך אויס אין עבודת הבירורים מער און טיפער ווי דורך לימוד התורה וקיום המצות, היות אז דורך איר וועלט א דירה לו ית' אויך אין די דברי הרשות של האדם, וואס זיינען „תחתונים" ממש[25].

[ועד"ז איז דא אן עילוי אין דער עבודה בנפש האדם — אז ביי עבודת הבירורים דארף ער ביי זיך ארויסרופן טיפערע כוחות הנפש ווי ביי לימוד התורה וקיום המצות: כדי צו אויפטאן אז אויך וועז מ'געפינט זיך ניט אין ד' אמות פון קדושה נאר מען פארנעמט זיך מיט וועלט־ענינים, זאל מען אויך דאן בלייבן צוגעבונדן צו קדושה, ביז אז אלע עניני הרשות וועלן געטאן נאר „לשם שמים" (אדער נאך העכער — „בכל דרכיך דעהו") דארף מען זיין —

---

20) ראה אוה"ת בא שם, דתורה ענינה המשכת אור א"ס מלמעלה מהצמצום, משא"כ סיפור מע"ב — אחר הצמצום. וראה הערה הבאה.

21) ראה ד"ה ויהי תרס"ב וד"ה בראשית ברא תש"ה (פ"ל), שהבירור שמדברי הרשות מגיע רק בבחי' „לבוש מלכות", ודוקא ע"י המצות ממשיכים בחי' „כתר מלכות" (ראה גם תו"א צא, סע"ב. שערי אורה סד, א).

22) ראה תניא פמ"ז (סו, א). ולהעיר מלקו"ש חט"ו (ע' 6-245) דכל קיום המצוה — גם אם צ"ל (לפני זה) כפיית היצר — הוא בבחי' צדיק. ע"ש.

23) תניא רפל"ו ע"פ תנחומא נשא טז. ועוד.

24) תניא שם.

25) ראה גם לקו"ש שם ע' 245.

בפשטות — פרימער. מען מוז אַנקומען צו אַ שטאַרקערער התקשרות הנשמה מיטן אויבערשטן, וואָס זאָל ניט אַפגע־שוואַכט ווערן אויך בעת דער התעס־קות מיט עניני העולם[26]).

און דאָס איז אויך דער טעם וואָס „פתח בבראשית"[27] — ווייל שלימות עיקר ותכלית הכוונה פון בריאה, דירה בתחתונים, שאין תחתון למטה ממנו — פירט זיך דורך דער עבודה פון „בראשית ברא" (עבודת הבירורים).

ה. דער ביאור איז אַבער ניט מספיק, ווייל פון המשך הלשון „ומה טעם פתח בבראשית כו' שאם יאמרו אוה"ע כו" איז מוכח, אז „פתח בבראשית" איז דער־פאַר וואָס לולי זה (אפילו וועז „בראשית" וואָלט געשטאַנען שפעטער אין תורה) וואָלט נאָך געבליבן אַן אָרט אויף טענת האומות אז „לסטים אתם" (כנ"ל סעיף א);

אַבער ע"פ הנ"ל קומט אויס, אז דער טעם וואָס „פתח בבראשית" איז ניט כדי צו שולל זיין די טענה פון „לסטים אתם", נאָר בלויז צו מקדים ומדגיש זיין די מעלה פון עבודת הבירורים (בראשית ברא) לגבי דער מעלה פון עבודת התורה ומצות („החודש").

וועט מען דאָס פאַרשטיין ע"פ הידוע אז אין עניני העולם זיינען דאָ צוויי סוגים[28]:

א) דברי הרשות, וואָס זייער כיבוש ובירור איז דורך דער עבודה פון „כל מעשיך לשם שמים" און „בכל דרכיך דעהו", און כמובן — לימוד התורה וקיום המצות.

ב) דברים האסורים וואָס זייער חיות איז פון ג' קליפות הטמאות לגמרי שאין בהם טוב כלל — וואָס אויך די זאָכן האָבן אַ ניצוץ קדושה וואָס איז זיי מהוה ומחי' ומקיים (וואָרום דער קיום פון יעדער זאַך איז פון קדושה דוקא), נאָר דער אור הקדושה פון די ניצוצות איז אין זיי בתכלית ההעלם[29], אַזוי אַז

נאָר זעלטן (ניט ע"ד הרוב, וואָס אין דעם התורה מדברת) ווערן זיי נתברר — דורך ביטול ברוב ובששים[30] כו', זדונות נעשו כזכיות דורך תשובה מאהבה[31], וכיו"ב, אַבער ע"ד הרגיל

זיי קענען ניט נתברר ווערן און עולה זיין אין קדושה — און דערפאַר זיינען זיי דברים האסורים.

ועפ"ז יש לומר, אז דער עיקר טענה פון „לסטים אתם" (ברוחניות) איז בנוגע די זאָכן, וואָס בשייכות צו זיי האָט די טענה אַן אָרט ע"פ תורה — וואָרום אַ איד וואָס זיין הנהגה איז ע"פ תורה איז ניט שייך צום בירור פון דברים האסורים — עס דאַרף זיין „סור מרע", עניני איסור דאַרף מען דוחה זיין[32]; ד.ה. אַז ע"פ תורה זיינען זיי כאילו ווי ניט אין רשות פון אַן אידן (נאָר ברשות הקליפה).

און דעריבער, ווען „בראשית" וואָלט געשטאַנען נאָך „החודש" [און נאָכמער

---

26) ראה באורוכה לקו"ש שם (אילך) שהוא ע"ד מעלת הבע"ת לגבי הצדיק. ע"ש.

27) ראה גם ד"ה בראשית ברא תשל"ח ס"ג (נדפס לקמן ע' 263).

28) ראה תניא פ"ו-ז. ובכ"מ.

29) ראה סה"מ עת"ר ע' קג. המשך תער"ב פרק שעד.

30) אבל אין מבטלין איסור לכתחילה (שו"ע יו"ד סצ"ט ס"ה).

31) יומא פו, ב. וראה בארוכה דרמ"צ קצא, א ואילך. ועוד.

32) ראה לקו"ת שה"ש (ו, ד) „לא יעלה הניצוץ כו' רק נדחה לחוץ כו'".

— לעיכובא: „לא הי׳ צריך להתחיל את התורה אלא מהחודש הזה לכם״ — מצד תורה עצמה פאדערט זיך אז איר התחלה זאל זיין פון „החודש״] — דאס הייסט, אז עס וואלט געווען דער אופן עבודת הכיבוש והבירורים נאר ע״י לימוד תורה וקיום מצות — וואלט „כבשתם ארצות שבעה גוים״ (וואס איז כולל דעם בירור פון די ניצוצות שבג׳ קליפות הטמאות[33]) געווען גזילה.

ו. די טענה וועלט פארענטפערט דערמיט וואס „פתח בבראשית״:

אע״פ אז מצד תורה קענען די ניצוצות פון דברים האסורים ניט נתברר ווערן, איז אבער מצד „הקב״ה אליין (שלמעלה מתורה) געגעבן געווארן דער כח אויף תשובה וואס (תשובה מאהבה) טוט אויף אז די זדונות זאלן ווערן זכיות[34] [כמאמר חז״ל[35], אז דוקא ווען „שאלו להקב״ה חוטא מה ענשו אמר להם יעשה תשובה ויתכפר לו״ (משא״כ ווען „שאלו לתורה״[35])], וואס דורך דעם ווערן נתברר אויך די ניצוצות

— וואורום ס׳איז „ממך הכל״ — אויך דברים האסורים (וכנ״ל אז זייער קיום וחיות איז פון די ניצוצי קדושה שבהם) און אויך זיי זיינען אין דער „בעלות״ פון אויבערשטן; און וויבאלד אז עצמותו ית׳ איז העכער פון די גדרים פון העלם וגילוי, זיינען אויך די ניצוצות קדושה (אין וועלכע דער אור אלקי איז בתכלית ההעלם) מיוחד מיט אים, און פון דארטן נעמט זיך דער כח אויף תשובה צו מברר זיין אויך די ניצוצות און זיי מעלה זיין לקדושה.

נאר היות אז „ותורה אור״ — דער גילוי פון אלע עניני קדושה איז דורך תורה (אויך די וואס מצ״ע זיינען זיי העכער פון תורה), וועלט אויך דער ענין התשובה (בירור הניצוצות שבדברים האסורים) געזאגט און נתפרש דורך תורה[36].

און אין דעם באשטייט דער חילוק צווישן די צוויי נוסחאות הנ״ל (ס״א) אין מאמר ר׳ יצחק — (א) „מה טעם כתב מבראשית״, (ב) „ומה טעם פתח בבראשית״:

אויף דעם בירור פון דברי הרשות איז גענוג „כתב מבראשית״, אז עס וועלט געשריבן אין תורה (בכלל). ווייל אע״פ אז אויך די עבודה האט א יתרון לגבי דער עבודה פון תורה ומצות (כנ״ל ס״ד), גיט אבער תורה אן ארט אויף דער עבודה, ואדרבה — תורה איז מחייב די עבודה.

משא״כ דער בירור פון דברים האסורים איז ניט ע״פ סדר התורה, וואורום אפילו האומר אחטא ואשוב — טוט אן עבירה ומתחייב בעונש לפי ערך הפגם[37], וויייל ער איז פוגם וכו׳ — און מצד דעם ענין אין כיבוש ארצות שבעה גוים מוז עס שטיין אין פתיחת התורה; וויבאלד דער כח אויף דעם בירור איז פון אן ארט וואס איז העכער פון תורה[38], קומט עס דעריבער (אין תורה גופא) אלס התחלת ופתיחת התורה.

---

33) להעיר ממחז״ל (רש״י אחרי (יח, ג) מתו״כ עה״פ) „שאותן עממין שכבשו ישראל מקולקלים יותר מכולם״.

34) פסיקתא דר״כ פ׳ שובה. יל״ש תהלים מזמור כה. וראה ירושלמי מכות פ״ב ה״ו.

35) כי אף שגם (מענה דתורה —) „יביא אשם״ צ״ל עם התשובה דוקא — הנה ע״פ מענה דתורה מועילה התשובה רק שהזדונות ייעשו כשגגות (ולא נתכפרו לגמרי) ואח״כ „מהני הקרבן שע״י הקרבן מתכפר השוגג״ (אוה״ת יו״כ ס״ע אתקנז ואילך. ועוד).

36) ראה גם המשך תער״ב ח״ג ע׳ אתת.

37) תניא ספכ״ד בהגה״ה.

38) ע״ד שתשובה מכפרת גם על ביטול תורה ועד שנעשה לו כזכיות.

ז. און דאָס איז אויך וואָס ר' יצחק זאָגט „ומה טעם פתח בבראשית משום כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים":

צו אידן („עמו") איז נמשך געווארן („הגיד" לשון המשכה[39]) און איבערגעגעבן געווארן דער „כח מעשיו"[40] — דער כח (וניצוץ) אלקי וואָס איז דאָ אין (אלע) „מעשיו".

וואָרום וויבאלד אז ישראל וקוב"ה כולא חד — נאָך העכער ווי די התאחדות פון תורה בקוב"ה, כמחז"ל[41] אז „ישראל קדמו לתורה — דעריבער האָבן אידן דעם כח פון „הקב"ה" (שלמעלה מתורה) אויף ענין התשובה דורך וועלכער זדונות נעשו לו כזכיות[42].

נאָר היות אז עבודת האדם איז בסדר והדרגה, איז אויך אזוי אין ענין התשובה:

בתחלת העבודה, וועו די דרגא פון תשובה (ביים מענטשן עצמו) איז נאָך אין אז אופן אז ער פילט אז זיין עבודה באשטייט אין אפריסן זיך פון רע — איז די תשובה (בהרגשתו) אן ענין בדוגמת „גזילה" — ער דארף צונעמען אן ענין וואָס „געהערט" כאילו צו רשות הקליפה:

דערנאָך אבער, וועו ער קומט צו דער העכערער דרגא אין תשובה — „והרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה"[43], אז ער פילט אין זיין תשובה די תנועה פון אומקערן זיך לשרשו ומקורו (ביז צו „האלקים אשר נתנה" — שרשו ומקורו הראשון), ווייל ביי אים איז מאיר (שרש) נשמתו ווי זי איז מיוחד מיט „האלקים אשר נתנה" —

איז עד"ז בנוגע דעם בירור פון די ניצוצי קדושה (פון די דברים האסורים) וועלכע ער איז דורך דעם מברר, אז דעמאָלט דערהערט ער ווי (דאָס איז ניט אן ענין פון „גזילה", נאָר) „ממך הכל",

און די גאַנצע ירידה (פון די ניצוצות) איז מלכתחילה געווען נאָר בשביל העלי' — סותר על מנת לבנות — אז אַ איד זאָל זיי צוריק מעלה זיין לשרשם ומקורם דורך תשובה,

און דורך דעם וועט אויפגעטאָן ביים אידן דער עילוי פון תשובה, וואָס מקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורין יכולין לעמוד בו[44].

און דערפאָר איז (אויך) צדיקיא אתבי בתיובתא — וכהוראת חז"ל צו יעדער אידן ובנוגע צו יעדער טאָג[45]: כל ימיו בתשובה.

(משיחת ש"פ ויקרא תש"מ)

---

39) או"ת להה"מ תהלים עה"פ (עב, ג). שם ח"ש (י, ד). לקו"א סצ"ד.

40) ראה גם לקו"ש חי"ט ע' 6 בדיוק תיבת „כח".

41) ב"ר פ"א, ד. תדבא"ר פי"ד. וראה לקו"ת שה"ש יט, ב-ג. ובכ"מ.

42) ע"פ המבואר בפנים (דפתיחת התורה היא במעלת ישראל שלמעלה מתורה המתבטאת בענין התשובה) יובן ג"כ קישור התחלת התורה (ופרש"י) לסיומה, שמדובר ע"ד מעלת התשובה — „אשר שברת — יישר כחך ששברת" (ראה בארוכה לקו"ש חי"ט ע' 240 ואילך). ולהעיר ג"כ מלקו"ד חי"ד (תקעח, א-ב) דד' שיטין סנויות בס"ת הו"ע פשיטות העצמי שבבנ"י.

43) קהלת יב, ז. לקו"ת ר"פ האזינו. ובכ"מ.

44) רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ד. כדעת ר' אבהו ברכות לד, ב. וראה סה"מ תש"ט ע' 183 בהערה.

45) שבת קנג, א.